

Klaar voor de
start?

LOB geïntegreerd in de beroepsgerichte vakken van het vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Klaar voor de start?

LOB geïntegreerd in de beroepsgerichte vakken van het vmbo

Jan van Hilten, met bijdrage van Nynke Jansma

Januari 2010

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2010 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Jan van Hilten, met bijdrage van Nynke Jansma

Informatie

SLO

Secretariaat vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

AN: 5.5142.272

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Uitgangspunten	7
2.1	Maatwerk leveren	7
2.2	In gesprek met de leerling	7
2.3	LOB activiteiten (h)erkennen	8
3.	LOB geïntegreerd met het beroepsgerichte programma	11
3.1	Het beroepsgerichte programma staat centraal	11
3.2	Leerlingen kunnen keuzes maken	12
3.3	De mentor is loopbaanbegeleider	15
3.4	Alle activiteiten zijn belangrijk	16
3.5	Het loopbaandossier	17
4.	Leerling-portretten	19
5.	Implicaties	21
	Bronnen	23

1. Inleiding

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) is de laatste jaren steeds meer op de agenda komen te staan. Leerlingen moeten, zeker in de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo, op jonge leeftijd keuzes maken. Aan het eind van het tweede leerjaar kiezen deze leerlingen immers voor een beroepsgericht programma. Er zijn weliswaar vmbo scholen die intra- en intersectorale programma's aanbieden om zo de leerlingen wat breder te laten oriënteren en daardoor 'zoveel-mogelijk-opties-open-te-houden', maar veel docenten die lesgeven in de bovenbouw van het vmbo gaan ervan uit dat de leerling weet wat hij wil worden. De leerling heeft immers zelf gekozen. Dat blijkt tegen te vallen, gezien de doorstroom- en uitvalcijfers afkomstig uit diverse onderzoeken en beschreven in een overzichtsstudie (CINOP, 2007). Uit deze studie blijkt dat in de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo 11% van de leerlingen uitvalt, 15% moeite heeft met de overstap van vmbo naar mbo (door het ontbreken van een opleidingsbeeld) en 17% aan het einde van de vmbo-opleiding geen duidelijk beroepsbeeld heeft!

De beroepsgerichte vakken in het vmbo zijn uitermate geschikt om leerlingen praktische, praktijknabije ervaringen op te laten doen die in het kader van LOB belangrijk zijn en de leerling kunnen helpen bij het maken van keuzes. In 2009 is vanuit deze gedachte gewerkt aan een handreiking voor LOB in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Deze handreiking ligt voor u. Het doel van deze handreiking is om docenten en mentoren inzicht te geven in de mogelijkheden vorm te geven aan LOB in de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo. Hierbij gaan wij ervan uit dat LOB geïntegreerd is in het beroepsgerichte vak. De ruimte in het examenprogramma wordt benut om leerlingen keuzes aan te bieden en maatwerk te leveren.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een drietal uitgangspunten besproken voor het integreren van LOB met het beroepsgerichte programma. In hoofdstuk 3 wordt uitgewerkt hoe LOB geïntegreerd met het beroepsgerichte programma eruit kan zien. Het bieden van keuzemogelijkheden is daarbij een belangrijk kenmerk. Ter illustratie van de mogelijkheden voor individuele keuzes schetst hoofdstuk 4 twee leerling-portretten. Tot slot staan in hoofdstuk 5 de implicaties van de keuze voor de hier beschreven invulling van LOB op een rij.

2. Uitgangspunten

De uitgangspunten voor de vormgeving van een geïntegreerde leerroute LOB in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg worden besproken aan de hand van drie hoofdpunten:

- Maatwerk leveren.
- In gesprek met de leerling.
- LOB activiteiten (h)erkennen.

2.1 Maatwerk leveren

De leerlingen van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg in het vmbo volgen een beroepsgericht (oriënterend en/of voorbereidend) programma. Een aantal leerlingen kiest, bijvoorbeeld vanwege de praktische invulling, bewust voor een beroepsgerichte leerweg. Een grote groep leerlingen krijgt echter op basis van beperkte cognitieve capaciteiten of leerproblemen het advies te kiezen voor de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg. Door veel leerlingen wordt dit als een negatieve selectie ervaren, waardoor ze een slecht zelfbeeld ontwikkelen en weinig zelfvertrouwen hebben (uitspraak van een leerling: "Laat maar zitten, ik kan toch niets..."). Er zijn bovendien verschillende groepen leerlingen te onderscheiden. Leerlingen die de juiste keuze hebben gemaakt ("Ik weet wat ik wil worden"), leerlingen die twifelen ("Ik denk dat ik iets wil met..."), leerlingen die het echt niet weten ("Ik heb geen flauw idee wat ik wil worden") en tenslotte leerlingen die een keuze wilden maken die de school niet aanbiedt ("Ik doe nu deze opleiding maar ga straks iets anders doen!"). Kortom, noodzaak om LOB vorm te geven in de beroepsgerichte leerwegen.

Het is goed om, zeker in deze leerwegen, *de leerling centraal* te stellen. Maar dat betekent niet dat men er alleen van uit moet gaan wat de leerling *leuk* vindt om te doen. Juist in de beroepsgerichte leerwegen is het, door de praktische component, mogelijk om de leerlingen te laten ervaren waar ze *goed* in zijn, waar hun talenten liggen. Veel leerlingen weten dat (nog) niet, omdat ze nooit eerder dergelijke praktijkervaringen hebben opgedaan. Voor leerlingen met een slecht zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen is het een openbaring te ervaren wat ze wel goed kunnen of waar ze goed in zijn!

Er zijn veel verschillen bij leerlingen te onderscheiden. Denk hierbij aan verschillen in:

- capaciteiten;
- interesses;
- ambities;
- leerstijlen;
- manieren waarop keuzes tot stand komen.

Ook daarom is het wenselijk niet alleen naar de inhoud van het gekozen programma te kijken, maar veel meer de leerling centraal te stellen en het lesprogramma flexibel in te richten. Welke keuzes kan de school de leerling aanbieden en hoe begeleiden wij de leerling daarbij? Daar gaat het om, maatwerk leveren! Door maatwerk te leveren kun je leerlingen helpen hun talenten te ontdekken, te ontwikkelen en ze begeleiden in het daarbij horende keuzeprocess.

2.2 In gesprek met de leerling

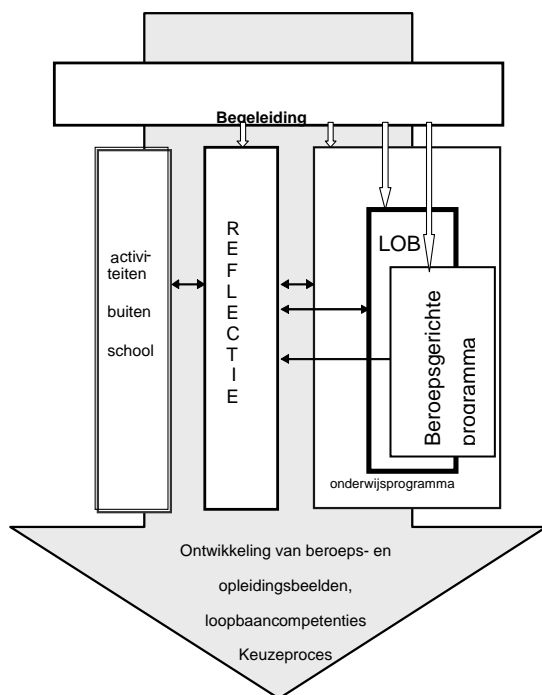
De leerlingen in de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen hebben zoals gezegd 'gekozen' voor een beroepsgericht programma. Tijdens de praktijklessen doet de leerling allerlei praktische ervaringen op. In loopbaangesprekken gaat het erom dat de mentor als loopbaanbegeleider met de leerling in gesprek gaat over die ervaringen en de betekenis

daarvan voor de komende periode. Door te reflecteren legt de leerling een verband tussen zijn ervaring en zijn eigen persoon. Hij kijkt terug op een concrete ervaring, verbindt deze met eerdere ervaringen, met zijn eigen capaciteiten, waarden en mogelijkheden. Vervolgens legt hij een lijn naar toekomstige activiteiten.

2.3 LOB activiteiten (h)erkennen

Het doel van LOB is veel breder dan alleen het begeleiden van de leerling bij een eenmalige keuze voor een vervolgopleiding. Het gaat om het ontwikkelen van beroeps- en opleidingsbeelden en van de loopbaancompetenties¹ (Kuijpers, Meijers en Bakker, 2006) die hij gedurende zijn hele leerloopbaan, maar ook daarna, in zijn arbeids- en levensloopbaan, kan gebruiken om tot goede keuzes te komen.

De leerling ontwikkelt zijn loopbaancompetenties niet alleen bij specifieke LOB-activiteiten. Alle soorten activiteiten, binnen en buiten de school, kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties en het helder krijgen van de eigen keuze. Voorwaarde is wel dat daarbij sprake is van reflectie. Het is een belangrijke opdracht voor de school om leerlingen te leren reflecteren en hen hier steeds toe uit te nodigen. Dit uitgangspunt komt tot uitdrukking in het onderstaande model.

De grote centrale pijl van het model laat zien dat het keuzeproces en de ontwikkeling van beroepsbeelden, opleidingsbeelden en loopbaancompetenties een proces is dat zich op verschillende plaatsen afspeelt: alle onderwijsactiviteiten (binnenschools en buitenschools) dragen eraan bij, maar ook andere activiteiten van de leerling zelf, buiten de school. De begeleider gaat met de leerlingen in gesprek en zet hen aan tot reflectie, waardoor de activiteiten betekenis krijgen voor hun loopbaan. Concreet: ook bij het beoefenen van een hobby of bij een baantje op zaterdag doen leerlingen ervaringen op waardoor zij zich

¹ De vijf loopbaancompetenties zijn: capaciteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken.

ontwikkelen. Door te reflecteren op deze ervaringen wordt voor henzelf steeds helderder wat bij hen past, waar zij goed in zijn en waar hun passie ligt. Dit helpt hen bij het zetten van volgende stappen. LOB is daarbij een centraal onderdeel van het hele onderwijsprogramma en omvat activiteiten die van belang zijn voor het keuzeprocess. Maar dan moet er natuurlijk wel wat te kiezen zijn voor de leerlingen! In het volgende hoofdstuk is te lezen wat de mogelijkheden zijn in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo.

3. LOB geïntegreerd met het beroepsgerichte programma

Op basis van de hiervoor genoemde uitgangspunten lijkt het een goede keus LOB te integreren met het beroepsgerichte programma. De volgende kenmerken zijn dan van belang:

1. Het beroepsgerichte programma staat centraal.
2. Leerlingen kunnen keuzes maken.
3. De mentor, tevens docent beroepsgericht programma is loopbaanbegeleider.
4. Alle activiteiten zijn belangrijk.
5. Ervaringen, keuzes en opbrengsten van de leerlingen worden verzameld in een loopbaandossier.

3.1 Het beroepsgerichte programma staat centraal

Als LOB geïntegreerd is in het beroepsgerichte programma is het logisch dit programma centraal te stellen. Dat houdt in dat veel activiteiten en (een deel van) het begeleiden van de leerlingen in het kader van LOB plaats vinden tijdens de lessen van het beroepsgerichte programma. De ontwikkeling van beroeps- en opleidingsbeelden vindt plaats vanuit dit programma en de activiteiten en ervaringen van de leerlingen zijn uitgangspunt voor reflectie en dialoog.

Er zijn momenteel veel varianten van beroepsgerichte programma's in het vmbo:

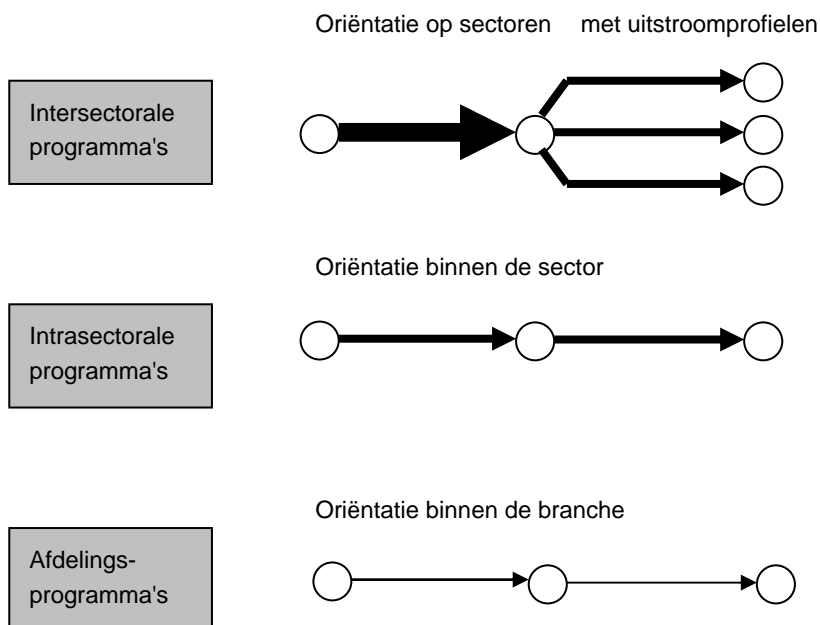
- Intersectorale programma's (bijvoorbeeld Technologie in de gemengde leerweg, intersectoraal, ICT-route, SDV).
- Intrasectorale programma's (bijvoorbeeld Zorg & Welzijn breed, Bouw breed, Consumptief breed, Instalektro, Metalektro).
- Afdelingsprogramma's (bijvoorbeeld Voertuigentechniek, Uiterlijke Verzorging, Landbouw Plantenteelt, Administratie).

De verschillende examenprogramma's zijn te vinden op de website van het college van examens (CvE voorheen CEVO)².

Na het tweede leerjaar kiezen de leerlingen een beroepsgericht programma. De keuzemogelijkheden zijn afhankelijk van het aanbod op de school. De leerlingen die (kunnen) kiezen voor een intersectoraal programma krijgen te maken met een brede oriëntatie op de sectoren en kiezen voor een uitstroomprofiel. De leerlingen van een intrasectoraal programma krijgen een oriëntatie binnen de gekozen sector en doen examen in dit sectorale programma. Leerlingen die een afdelingsprogramma volgen krijgen een oriëntatie op de gekozen branche en worden vaak 'smal' opgeleid zonder daarbij eigen keuzes te maken.

²De website met alle examenprogramma's: www.examenblad.nl.

Deze varianten zijn als volgt te visualiseren:

De keuzemogelijkheden zijn, zoals hierboven te zien is, voor veel programma's erg beperkt. Alleen de intersectorale programma's bieden de leerlingen de mogelijkheid om, na een sectororiëntatie, te kiezen voor een uitstroomprofiel.

Andere examenprogramma's lijken geen ruimte te hebben om leerlingen zich breder te laten oriënteren en keuzes te laten maken. Toch kan dat wel! Deze mogelijkheden worden hieronder beschreven.

3.2 Leerlingen kunnen keuzes maken

Om leerlingen binnen de beroepsgerichte programma's zich breder te laten oriënteren en keuzemogelijkheden aan te bieden zijn er de volgende mogelijkheden:

- Ruimte in de examenprogramma's benutten.
- Sectoroverstijgende keuzemodules aanbieden.
- De keuze voor een stage mogelijk maken.

3.2.1 Ruimte in de examenprogramma's benutten.

De ruimte om meer keuzemogelijkheden voor leerlingen aan te bieden in de beroepsgerichte programma's kan gevonden worden in de globaal beschreven examenprogramma's. De exameneenheden zijn immers in 2007 zo globaal omschreven dat de school wel verplicht is om hier zelf vorm en inhoud aan te geven, in ieder geval voor de schoolexamens.

Een derde van de exameneenheden is aangewezen voor het centraal examen (CE). Dit deel ligt vast en is gedetailleerd omschreven in syllabi³. De schoolexameneenheden vormen het grootste deel (2/3) van het totale examenprogramma. Voor het schoolexamendeel zijn door SLO voor alle vakken en programma's handreikingen⁴ gemaakt, maar deze hebben geen verplichte status. In iedere handreiking is ook een hoofdstuk 'loopbaanoriëntatie en begeleiding' opgenomen met tips om LOB vorm te geven.

³ De syllabus is te downloaden van www.examenblad.nl.

⁴ De handreikingen voor het schoolexamen zijn te downloaden van www.slo.nl.

Het is van belang om het beroepsgerichte programma zo in te richten dat de leerling keuzes kan en mag maken. Om leerlingen keuzemogelijkheden aan te bieden kan de school de exameneenheden die gelden voor het schoolexamen opdelen in een:

- Verkennend deel; dit is het deel waar elke leerling aan moet voldoen en dat afgesloten moet worden (en opgenomen in het PTA). De verantwoordelijke docenten bepalen wat alle leerlingen minimaal moeten kennen en kunnen.
- Verdiepend deel; de school bepaalt welke verdieping aan het verkennende deel kan worden gegeven. De keuze is aan de leerling of hij wil verdiepen en zo ja, welk onderdeel van de betreffende exameneenheid.

In een loopbaangesprek bepaalt de leerling met zijn loopbaanbegeleider welke exameneenheden uit het schooldeel van het gekozen examenprogramma worden verdiept. Ook is het mogelijk om verkennende en eventueel verdiepende leerstof uit een ander (zelfs sectoroverstijgend) programma te kiezen. Verbreden dus in plaats van verdiepen. De leerling kiest op deze manier zijn eigen leerroute en verbindt verplichte leerinhouden uit de verkennende delen met zijn passie en talent.

Verbinden
In een
loopbaangesprek wordt
duidelijk wat de leerling
verder wil doen.

Verkennen
De SE-exameneenheid
wordt gedekt.

Verdiepen
De leerling kiest voor
een verdieping.

Een voorbeeld uit Handel & Administratie: *HA/K/4 Met de computer werken*

Verkennen	Verbinden	Verdiepen
<p>Alle leerlingen van HA leren de PC te gebruiken met de basisfuncties van kantoorapplicaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tekstverwerking; • spreadsheets; • presentaties. 	<p>In een gesprek geeft de leerling aan dat hij zich wil verdiepen in tekst-verwerken omdat hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • met 10 vingers wil leren typen; • een zakelijke brief wil leren opstellen; • een verslag wil maken. 	<p>De leerling kiest waarin hij zich verder wil bekwalimen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • typediploma; • Word; • maken van macro's; • in- en exporteren van bestanden.

Verkennen

In het bovenstaande voorbeeld is te zien hoe de school bepaald heeft wat alle leerlingen die het programma handel en administratie volgen in deze exameneenheid voor het schoolexamen moeten kennen en kunnen.

Verbinden

In een loopbaangesprek maakt de leerling zijn keuze waarin hij zich wil verdiepen. Hij verbindt zijn opgedane ervaringen uit het verkennende deel met zijn eigen interesses, mogelijkheden en talenten.

Verdiepen

In het voorbeeld is te zien welke verdiepende delen de school kan aanbieden. De leerling maakt hieruit zijn keuzes.

Verbreden

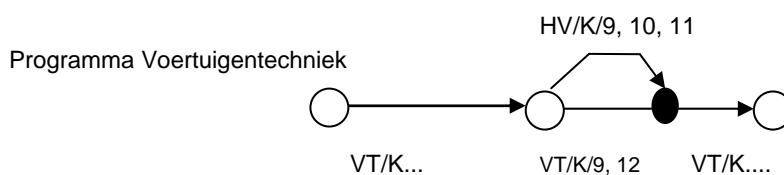
Naast de mogelijkheden om exameneenheden uit het eigen programma wel of niet te verdiepen kan een school ervoor kiezen om het mogelijk te maken dat leerlingen verkennende delen uit andere programma's kiezen.

Een voorbeeld

Een leerling wil graag autoverkoper worden. Wat is nu de beste keuze: Voertuigentechniek of Handel en verkoop? Of kan er een combinatie van beide programma's als maatwerk worden aangeboden?

Een voorbeeld van maatwerk kan dan zijn dat alleen het verkennende deel uitgevoerd wordt van de technische exameneenheden die deel uitmaken van het schoolexamen, zoals *VT/K/9 verlichting, signalering en veiligheidssystemen* en *VT/K/12 inlaatsystemen, klepsturing en uitlaatsystemen*. Daarnaast kan de leerling extra exameneenheden aangeboden krijgen uit het programma Handel en verkoop zoals *HV/K/9 verkopen*, *HV/K/10 detailhandelsmarketing* en *HV/K/11 presentatietechnieken*.

De ruimte in de examenprogramma's laat toe dat scholen maatwerk kunnen leveren en dat leerlingen eigen keuzes kunnen maken! De leerroute van de leerling uit het voorbeeld ziet er dan schematisch zo uit:

In de publicatie: *Vmbo, ruimte voor maatwerk!* (SLO,2008) vindt u meer informatie over het bieden van maatwerk.

3.2.2 Sectoroverstijgende keuzemodules aanbieden

Een andere mogelijkheid om leerlingen eigen keuzes te laten maken is het aanbieden van sectoroverstijgende keuzemodules. Het betreft hier door de school zelf (eventueel na overleg met de leerlingen) ontwikkelde modules die door de leerlingen van alle beroepsgerichte afdelingen gekozen kunnen worden. Aan het begin van het schooljaar kiezen de leerlingen vier modules. In iedere periode van acht weken volgt de leerling een gekozen module. De keuzemodules zijn als een band ingeroosterd (bijvoorbeeld op dinsdagmiddag), waarbij gebruik

gemaakt wordt van de beschikbare vaklokalen en vakdocenten. Enkele voorbeelden van sectoroverstijgende keuzemodules⁵ zijn:

- Je eigen potje koken.
- Zelfstandig wonen.
- Je eigen bedrijf starten.
- Lassen.
- Elektriciteit in en om het huis.
- Het veiligheidscertificaat (VCA).
- Kapsalon.
- Beeld en media.
- Inpakken en etaleren.
- Je fiets onderhouden en repareren.

De vakdocenten zorgen voor de praktische invulling van de module en de leerlingen sluiten de module af met een presentatie, tentoonstelling, diploma-uitreiking of iets dergelijks, waarbij zij met trots de resultaten aan anderen (ouders, medeleerlingen, docenten) kunnen laten zien. De ervaringen van de module worden besproken in het loopbaangesprek en de resultaten worden door de leerling vastgelegd in het loopbaandossier.

3.2.2 De stagekeuze

Een laatste keuzemogelijkheid is de keuze van een leerling voor een oriënterende (snuffel-) stage of een beroepsvoorbereidende stage. Belangrijke keuzemomenten, waarbij de matching tussen stagebedrijven en de leerling een belangrijke taak is van de loopbaanbegeleider. Ook hier worden de ervaringen besproken in een loopbaangesprek en vastgelegd in het loopbaandossier,

3.3 De mentor is loopbaanbegeleider

Het heeft voordelen als de vakdocent van het beroepsgerichte vak tevens de mentor is. De vakdocent is een docent die de leerling (en zijn ouders) het best kent en het vaakst in de les heeft (minimaal 12 lessen per week). De mentor is dan ook de aangewezen persoon voor de rol van loopbaanbegeleider. De loopbaanbegeleider kan de volgende taken en rollen hebben:

- organiseert en houdt regelmatig (bijvoorbeeld aan het eind van een periode) loopbaangesprekken met de leerlingen;
- kent de leerling en werkt steeds aan een vertrouwelijke relatie;
- houdt oudergesprekken mede aan de hand van het loopbaandossier;
- heeft LOB-overleg met de overige docenten;
- heeft contacten met bedrijven en instellingen in de regio;
- heeft contacten met ROC ('s) in de regio;
- organiseert buitenschoolse activiteiten (bedrijfsbezoeken en stage).

De belangrijkste rol hierbij is het organiseren en houden van loopbaangesprekken. In loopbaangesprekken gaat het erom dat de leerling een verband legt tussen de opgedane ervaring(en), zijn eigen capaciteiten en interesses en de vervolgactiviteiten. Dit kan door de leerling steeds te laten reflecteren.

Een probleem is dat vmbo-leerlingen dit reflecteren erg lastig vinden. Sommige leerlingen hebben zelfs ronduit een hekel aan reflecteren, zeker als het geen gevolgen heeft voor de vervolgactiviteiten en nergens toe leidt (!). Toch is ook elk kind nieuwsgierig naar zijn eigen mogelijkheden en talenten. De kunst is om dit centraal te stellen en betekenis te geven in de begeleiding van leerlingen. Eigenlijk is het heel simpel; *ken* uw leerlingen!

⁵ De genoemde voorbeelden zijn onder andere afkomstig van Sg Twickel te Borne.

Dat betekent dat de loopbaanbegeleider zich verdiept in zijn leerlingen. Hij is op de hoogte van de thuissituatie, weet welke hobby's en interesses de leerling heeft, waar de leerling goed in is en waarin niet. Hiervoor is een vertrouwensrelatie nodig waarbij de leerling zich veilig en begrepen voelt. Pas dan kan er sprake zijn van begeleiding.

In de begeleiding is de dialoog essentieel. Het gaat dan om echte gesprekken, dus geen eenrichtingsverkeer waarbij de docent de leerling adviseert, maar coaching, waarbij de docent de leerling ertoe brengt zijn ervaringen betekenis te geven en te ontdekken waarvoor hij in beweging wil komen en hoe hij zijn doel kan bereiken. Veel vmbo-leerlingen vinden het prettig om ervaringen aan de hand van concrete 'bewijsstukken' te bespreken. Voorbeelden zijn:

- gebruikte materialen;
- gebruikte gereedschappen/instrumenten;
- werkkleding en persoonlijke beschermingsmiddelen;
- werkstukken;
- verslag, presentatie;
- foto- of filmmateriaal.

De loopbaanbegeleider kan de leerlingen (indien nodig) stimuleren *iets mee te nemen* naar de loopbaangesprekken, zodat de dialoog makkelijker verloopt.

Ook kan de loopbaanbegeleider ervoor kiezen om klassikale reflectiemomenten te organiseren, bijvoorbeeld na een stage. Alle leerlingen krijgen daarbij de opdracht hun stage-ervaringen in vijf minuten te presenteren aan de klas. Houd daarbij de volgende dialoogregels in acht:

- Start met een welkom en het uitleggen van de dialoogregels.
- Maak het belangrijk (beoordeling) en bijzonder (vooraf: koffie, thee, cake).
- Iedereen krijgt de tijd en de rust om zijn stage-ervaringen, eventueel met behulp van meegebrachte spullen, te presenteren.
- Er mogen tijdens de presentaties geen vragen gesteld worden of opmerkingen worden gemaakt.
- Na afloop mag steeds één leerling een vraag stellen of een opmerking maken.
- Maak van iedere leerling een foto tijdens zijn presentatie (voor zijn loopbaandossier).
- Sluit af door iedereen te bedanken voor de inbreng en deelname.

3.4 Alle activiteiten zijn belangrijk

In het model gaan wij ervan uit dat (in het kader van LOB) alle activiteiten van de leerlingen belangrijk zijn. Zowel binnen- als buitenschoolse activiteiten leveren een bijdrage.

3.4.1 Avo-vakken leveren bijdrage

Naast het beroepsgerichte vak doen leerlingen natuurlijk ook veel ervaringen op in de overige vakken. Gebleken is dat in methodes regelmatig gebruik gemaakt wordt van een context om leerstof te plaatsen. Of nog beter: van verschillende contexten! Vaak bestaan de gekozen contexten uit sectoren of werkvelden.

Voorbeeld

In de wiskundemethode: *Netwerk* van Wolters Noordhoff zijn er sectoropdrachten toegevoegd waarbij de leerlingen wiskundige vraagstukken leren oplossen binnen de context van de vier sectoren (agrarisch, economie, techniek en zorg en welzijn).

Daar waar methodes geen gebruik maken van verschillende contexten kunnen docenten zelf contextrijke opdrachten toevoegen. Het gaat er immers om dat de leerlingen zich oriënteren vanuit het vak. Dit is overigens tevens een verplichting die in alle examenprogramma's vastgelegd is in de exameneenheid K1.

In het onderstaande voorbeeld ziet u de betreffende exameneenheid van Nederlands:

NE/K/1 Oriëntatie op leren en werken

1. De kandidaat kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en belang van Nederlands in de maatschappij.

Het is zaak om alle docenten bewust te maken van deze verplichting en ze te wijzen op de kansen en mogelijkheden deze voor LOB te gaan benutten.

De mentor als loopbaanbegeleider kan de ervaringen van de leerling, opgedaan in de overige vakken, gebruiken in de loopbaangesprekken.

De leerling kan de opgedane ervaringen in de overige vakken opnemen in het loopbaandossier.

3.4.2 De eigen activiteiten van de leerling

Zoals in hoofdstuk 2 reeds werd aangegeven, zijn in het kader van LOB de eigen activiteiten van de leerling buiten de school ook van belang. De leerling is naast school natuurlijk ook op andere gebieden actief. Denk hierbij aan:

- een bijbaantje;
- vakantiewerk;
- sport;
- hobby;
- vrijwilligerswerk.

De mentor als loopbaanbegeleider kan al deze activiteiten natuurlijk niet begeleiden, maar hij kan wel de opgedane ervaringen gebruiken in de loopbaangesprekken. De leerling kan belangrijke ervaringen opnemen in het loopbaandossier.

3.5 Het loopbaandossier

Het is belangrijk de ervaringen en daaruit volgende keuzes van de leerling vast te laten leggen in een zogenaamd loopbaandossier. Dit is een (al dan niet digitaal) dossier waarin alles op het gebied van LOB wordt bijgehouden en verzameld. Hierdoor is het mogelijk, zowel voor de leerling als voor de loopbaanbegeleider, terug te kijken en conclusies te trekken voor de volgende activiteiten en keuzes van de leerling.

4. Leerling-portretten

Joselien volgt de opleiding zorg en welzijn en zit momenteel in de derde klas. Ze is een rustig, maar ook open en expressief meisje. Tijdens het kennismakingsgesprek met de loopbaanbegeleider komt naar voren dat ze later graag 'iets met kinderen' wil doen, maar ze weet nog niet precies wat. Ze denkt zelf aan sociaal-pedagogisch werk (SPW), want daar kun je later heel veel mee. Zeker ook met kinderen.

Ze kiest in de derde klas voor een oriënterende stage op een kinderdagverblijf. Ze is na afloop niet erg enthousiast. In het loopbaangesprek vertelt ze dat ze juist de activiteiten van de kinderen zo leuk vindt. Ze wil meer actie! Door met haar in gesprek te gaan en een beroepenwijzertest en interesseltest te doen, komt naar voren dat ze meer talenten heeft voor organiseren, drama en sociale omgang. Hierdoor wordt haar blikveld verruimd en komt de opleiding SCW (sociaal-cultureel werk) in beeld. Ze gaat nu de open dag van deze opleiding bezoeken en is razend enthousiast. Ze weet nu wat ze wil!

Kevin is een handige jongen. Als kind al is hij altijd bezig met "knex" en "lego". Het is dan ook vanzelfsprekend dat Kevin kiest voor de afdeling bouwtechniek. In de derde klas komt Kevin in zijn opleiding in aanraking met een CAD-tekenprogramma. Achter de PC leert hij hoe je bouwkundige tekeningen maakt. Eerst alleen een plattegrond, maar al snel kan Kevin eenvoudige bouwkundige constructies tekenen. Hij vindt dit fantastisch. Zijn mentor ziet dit en daagt Kevin in een loopbaangesprek uit om mee te doen met een zogenaamde vakkanjer wedstrijd. Kevin gaat hiervoor, na overleg met zijn loopbaanbegeleider, flink aan het oefenen. Hij kiest voor een verdieping in het CAD-tekenen (B/K/3 en B/K/11). Bij andere onderdelen doet hij alleen de verkennende opdrachten. Hij wordt tweede en is nu supergemotiveerd om zijn diploma te halen en volgend jaar te beginnen met de opleiding bouwtechniek op het ROC!

5. Implicaties

Het vereist veel van de schoolorganisatie en van de docenten om LOB te integreren in het beroepsgerichte programma. In de onderstaande tabellen vergelijken we de traditionele variant van LOB met een variant waarbij LOB geïntegreerd is met het beroepsgerichte programma. Hierin zijn de verschillen en de implicaties voor de organisatie goed te zien.

	'Traditionele' LOB	LOB geïntegreerd in het beroepsgerichte programma
Kenmerken programma	Een klassikale keuzebegeleiding aan de hand van een methode, vragenlijsten en testen, aangevuld met incidentele voorlichtingsactiviteiten en eventueel een bezoek aan het nabijgelegen ROC.	Leerlingen krijgen LOB in het kader van een bestaand beroepsgericht programma. Waar nodig/mogelijk kunnen leerlingen ter oriëntatie, keuzes maken voor programma-inhouden binnen het gekozen programma of uit andere beroepsgerichte programma's.
Rol van de leerling	Alle leerlingen doorlopen hetzelfde programma.	De leerling kiest onder begeleiding eigen programma-onderdelen. Hij houdt ervaringen en vorderingen bij in een loopbaandossier en kan keuzes beargumenteren.
Rol van de (overige) vakken	Niet van toepassing.	Overige vakken leveren via contextrijke opdrachten een bijdrage aan de oriëntatie op alle sectoren.
Rol van docent, mentor	De mentor voert in samenwerking met de decaan programmaonderdelen uit die het keuzeproces ondersteunen.	De docent van het beroepsgerichte programma, tevens mentor, is als loopbaanbegeleider verantwoordelijk voor de LOB-activiteiten en de -begeleiding. Hij/zij heeft oog voor ervaringen die de leerling in andere vakken heeft opgedaan.
Reflectie	De decaan ziet de leerling incidenteel en heeft een adviserende rol.	De docent van het beroepsgerichte programma begeleidt de leerling intensief en voert met hem de dialoog aan de hand van het loopbaandossier.

	'Traditionele' LOB	LOB geïntegreerd in het beroepsgerichte programma
Implicaties voor het programma	De aanschaf van een methode.	Gebruik maken van mogelijkheden in de globaal beschreven examenprogramma's. Ontwikkelen van sectoroverstijgende keuzemodulen.
Implicaties voor de overige vakken/docenten	Niet van toepassing.	Docenten overige vakken zijn zich bewust van LOB-aspecten in hun onderwijs en voegen eventueel LOB-opdrachten toe. Zij dragen bij aan de reflectie van de leerling.
Implicaties voor de begeleidende docent (mentor, (loopbaanbegeleider, coach)	De mentor voert uit. De decaan ondersteunt.	Eén docent, de docent van het beroepsgerichte programma, tevens mentor, is verantwoordelijk voor de LOB-activiteiten en de -begeleiding. Hij/zij is op hoofdlijnen bekend met beroepsoriënterende inhouden bij de overige vakken. Hij/zij heeft kennis van maatschappelijke ontwikkelingen, ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en kennis van mbo-opleidingen.
Implicaties voor decaan	De decaan begeleidt het keuzeprocess.	De decaan ontwikkelt het programma in samenwerking met de docenten van de beroepsgerichte programma's. Ondersteunt bij maatwerktrajecten. Bewaakt de kwaliteit van het uitgevoerde programma. Deelt met de docenten kennis over opleidingen en beroepen.
Implicaties voor reflectie	Niet van toepassing.	Reflectie of loopbaangesprekken structureel geïntegreerd in het beroepsgerichte programma.
Implicaties voor leertijd	Tijdens mentoruren.	LOB structureel geïntegreerd in het beroepsgerichte programma. Aanbod van keuzemodules als een band geprogrammeerd in het rooster.

Bronnen

Van Esch, W., & Neuvel, J. (2007). *De overgang van vmbo naar mbo: van breukvlak naar draagvlak. Overzichtsstudie van Nederlands onderzoek.* 's-Hertogenbosch: CINOP

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren - Loopbaancompetenties in het (v)mbo.* Driebergen: Het Platform BeroepsOnderwijs

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* Driebergen: Het Platform BeroepsOnderwijs

Duijker, R., van Hilten, J., Jacobs, H., & van Rooijen, J. (2008). *Vmbo Ruimte voor maatwerk!* Enschede: SLO

Van Lanschot Hubrecht, V., Sniekers, J., & van Hilten, J. (2008). *Praktijk nabije LOB in de theoretische leerweg.* Enschede: SLO

Jansma, N., & van Hilten, J. (2009). *Oriënteren in de praktijk- De vmbo Carrousel binnen een leerroute praktijk nabije LOB.* Enschede: SLO

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al meer dan 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhoud van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo